

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาต้นทุนและการเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียที่หน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาถึงต้นทุนการตรวจมาลาเรียของผู้ให้บริการตรวจมาลาเรียเชิงรับ ต้นทุนของผู้รับบริการและการเข้าถึงบริการตรวจมาลาเรีย และเพื่อเปรียบเทียบถึงต้นทุนและการเข้าถึงบริการตรวจมาลาเรียเชิงรับของของหน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิทั้ง 3 รูปแบบ คือ มาลาเรียคลินิก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และมาลาเรียคลินิกชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

การบริการตรวจมาลาเรียของหน่วยบริการสุขภาพในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีบริการตรวจมาลาเรียทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยหน่วยควบคุมโรคติดต่อ นำโดยแมลง ให้บริการทั้งสองแบบ ส่วนหน่วยบริการอื่นๆ มีเฉพาะบริการตรวจเชิงรับ ปีงบประมาณ 2560 มีผู้รับบริการทั้งสองแบบจำนวนทั้งสิ้น 75,440 ราย ส่วนใหญ่ ตรวจโดยหน่วยควบคุมโรคติดต่อ นำโดยแมลง ร้อยละ 89.86 ตรวจโดยโรงพยาบาล ร้อยละ 4.75 ตรวจโดยมาลาเรียคลินิกชุมชน ร้อยละ 4.13 และตรวจโดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ร้อยละ 1.27 อัตราการตรวจพบเชื้อมาลาเรียในภาพรวม อยู่ที่ ร้อยละ 0.28 มาลาเรียคลินิกชุมชน ร้อยละ 1.96 โรงพยาบาล ร้อยละ 1.59 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ร้อยละ 1.57 และหน่วยควบคุมโรคติดต่อ นำโดยแมลง ร้อยละ 0.11

เฉพาะการบริการตรวจมาลาเรียเชิงรับ มีผู้รับบริการทั้งหมดจำนวน 14,602 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.36 ของจำนวนผู้รับบริการทั้งหมด โดยหน่วยควบคุมโรคติดต่อ นำโดยแมลง จะมีมาลาเรียคลินิก ให้บริการมาลาเรียเชิงรับ มีผู้รับบริการมากที่สุด ร้อยละ 47.59 รองลงมา คือ โรงพยาบาล ร้อยละ 24.53 มาลาเรียคลินิกชุมชน ร้อยละ 21.32 และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ร้อยละ 6.56 สำหรับอัตราการตรวจพบเชื้อมาลาเรียในภาพรวม ร้อยละ 1.26 มาลาเรียคลินิกชุมชน ร้อยละ 1.96 หน่วยควบคุมโรคติดต่อ นำโดยแมลง ร้อยละ 0.73 โดยผู้รับบริการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทย คิดเป็นร้อยละ 73.76 สำหรับต่างชาติถาวรและต่างชาติจร มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน ที่ร้อยละ 13.38 และ 12.85 ตามลำดับ

ต้นทุนของผู้ให้บริการตรวจมาลาเรียเชิงรับ พบว่ามาลาเรียคลินิก จะใช้การตรวจวินิจฉัยด้วยกล้องจุลทรรศน์ ส่วนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และมาลาเรียคลินิกชุมชน จะใช้การตรวจ

วินิจฉัยด้วยชุดตรวจมาลาเรียชนิดเร็ว (Rapid Diagnostic Test ; RDT) จากการศึกษาต้นทุนของผู้ให้บริการในกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ต้นทุนค่าแรงของมาลาเรียคลินิกชุมชนมีค่ามากที่สุดเท่ากับ 216,000.00 บาท รองลงมา คือ มาลาเรียคลินิก เท่ากับ 184,834.29 บาท โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เท่ากับ 128,619.74 บาท ต้นทุนค่าวัสดุรวมของมาลาเรียคลินิกเท่ากับ 78,080.04 บาท ส่วนมาลาเรียคลินิกชุมชน เท่ากับ 45,000.00 บาทและ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เท่ากับ 20,520.00 บาท ต้นทุนรวมของผู้ให้บริการต่อผู้รับบริการตรวจมาลาเรีย 1 ราย ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีค่ามากที่สุด เท่ากับ 218.04 บาทต่อราย มาลาเรียคลินิกชุมชน เท่ากับ 174.00 บาทต่อราย และ มาลาเรียคลินิก เท่ากับ 72.79 บาทต่อราย

การศึกษาต้นทุนของผู้รับบริการและการเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียเชิงรับที่หน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้รับบริการตรวจมาลาเรียในหน่วยบริการที่ศึกษาในช่วงเดือน กรกฎาคม – สิงหาคม 2560 จำนวน 347 คน ตามรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 46-60 ปี มีสัญชาติเป็นคนไทย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 คน ไม่ได้เรียนมากถึงร้อยละ 40.1 ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำไร่ ทำนา มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน เมื่อผู้รับบริการมีอาการไข้ หรือไม่สบาย จะไปรับบริการตรวจรักษาจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นลำดับแรก นอกจากนี้ยังพบว่า มีกลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ 10.1 ที่ไปรับบริการที่หมอแผนโบราณเป็นลำดับแรก มีอาการไข้ก่อนมารับการตรวจมาลาเรีย 2 วัน ระยะทางจากบ้านถึงหน่วยบริการตรวจมาลาเรียน้อยกว่า 3 กิโลเมตร เดินทางไปรับบริการโดยรถจักรยานยนต์ ใช้เวลาเดินทางไปและกลับจากบ้านถึงหน่วยบริการภายในเวลา 1 ชั่วโมง

ต้นทุนในการเข้ารับบริการของผู้รับบริการรวมถึงญาติ ในการเดินทางเข้ามารับบริการที่หน่วยบริการ ประกอบด้วย ต้นทุนชัดเจน (Explicit Cost) ได้แก่ค่าพาหนะ ค่าอาหาร และต้นทุนแอบแฝง (Implicit Cost) คือ ค่าเสียโอกาส ที่เกิดจากการเดินทางมารับบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรีย จากการศึกษาพบว่า ต้นทุนรวมของผู้รับบริการรวมถึงญาติ มีต้นทุนรวมเฉลี่ยต่อผู้รับบริการ 1 ราย เท่ากับ 351.98 บาท โดยผู้รับบริการที่มาลาเรียคลินิกชุมชน มาลาเรียคลินิกและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีต้นทุนเฉลี่ยรวมต่อผู้รับบริการ 1 รายเท่ากับ 539.71 บาท 286.45 บาทและ 129.98 บาท ตามลำดับ กลุ่มต่างชาติจรมีต้นทุนเฉลี่ยรวมต่อผู้รับบริการ 1 รายมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มต่างชาติลาวและกลุ่มคนไทย โดยมีต้นทุนเฉลี่ยรวมต่อผู้รับบริการ 1 รายเท่ากับ 1,396.01 บาทต่อราย 454.55 บาทต่อราย และ 182.29 บาทต่อราย ตามลำดับ

ต้นทุนชัดเจนเฉลี่ยต่อผู้รับบริการ 1 ราย เท่ากับ 303.14 บาท ส่วนใหญ่เป็นค่าเดินทางร้อยละ 56.41 ค่าอาหารร้อยละ 26.93 และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ร้อยละ 2.78 ผู้รับบริการที่มาลาเรียคลินิกชุมชน มีต้นทุนชัดเจนเฉลี่ยต่อผู้รับบริการ เท่ากับ 497.60 บาทต่อราย มาลาเรียคลินิก เท่ากับ 231.09 บาทต่อ

รายและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เท่ากับ 85.26 บาทต่อราย กลุ่มต่างชาติจรมีต้นทุนชัดเจนเฉลี่ยต่อผู้รับบริการ 1 ราย เท่ากับ 1,324.14 บาทต่อราย กลุ่มต่างชาติถาวร เท่ากับ 418.97 บาทต่อราย และกลุ่มคนไทย เท่ากับ 131.34 บาทต่อราย

ต้นทุนแอบแฝง พบว่า มีต้นทุนแอบแฝงเฉลี่ยต่อผู้รับบริการ 1 ราย เท่ากับ 48.84 บาท ผู้รับบริการที่มาลาเรียคลินิก มีต้นทุนแอบแฝงเฉลี่ยต่อผู้รับบริการ เท่ากับ 55.36 บาทต่อราย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เท่ากับ 44.71 บาทต่อราย และมาลาเรียคลินิกชุมชน เท่ากับ 42.11 บาทต่อราย โดยต้นทุนแอบแฝงเฉลี่ยต่อผู้รับบริการของกลุ่มต่างชาติจรมีมากที่สุด เท่ากับ 71.88 บาทต่อราย รองลงมาคือกลุ่มคนไทย 50.94บาทต่อราย และ กลุ่มต่างชาติถาวร 35.58 บาทต่อราย

ต้นทุนรวมทั้งด้านผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ในการให้บริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียของหน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิที่ศึกษา ภาพรวมมีต้นทุนเฉลี่ยต่อการให้บริการ 1 ราย เท่ากับ 1,420.98 บาท โดยมาลาเรียคลินิกชุมชน มีต้นทุนรวมในการให้บริการมากที่สุด เท่ากับ 713.71 บาทต่อราย รองลงมา คือมาลาเรียคลินิก เท่ากับ 359.24 บาทต่อราย และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เท่ากับ 348.02 บาทต่อราย

การเข้าถึงบริการ ผลการศึกษา พบว่า ภาพรวมของการเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียของกลุ่มตัวอย่างในระดับมาก โดยด้านการยอมรับผู้ให้บริการ มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือด้านความสามารถในการจ่ายค่าบริการ ด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งบริการ ด้านความสะดวกเมื่อไปใช้บริการ และด้านความเพียงพอของบริการที่มีอยู่ ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์แยกตามประเภทของหน่วยบริการ พบว่า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และมาลาเรียคลินิก มีการเข้าถึงบริการในภาพรวมในระดับมาก ส่วนมาลาเรียคลินิกชุมชนมีการเข้าถึงบริการในภาพรวมในระดับปานกลาง กลุ่มที่มีสัญชาติไทยและกลุ่มต่างชาติถาวร มีการเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน ส่วนกลุ่มต่างชาติจรมีระดับการเข้าถึงบริการในระดับปานกลาง

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาด้านต้นทุนและการเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียที่หน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิของจังหวัดแม่ฮ่องสอนข้างต้น สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. จากข้อมูลผลการศึกษารวมมาลาเรียเชิงรับของหน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.6 ไปรับการรักษาที่มาลาเรียคลินิก มีเพียงร้อยละ 6.6 ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล น่าจะเป็นหน่วยบริการสุขภาพที่มีศักยภาพและความพร้อมในการให้บริการตรวจวินิจฉัยและรักษาพยาบาลโรคต่างๆ รวมถึงโรคไข้มาลาเรีย มากกว่าหน่วยบริการประเภทอื่นๆ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้มีผู้รับบริการตรวจมาลาเรีน้อยอาจมีหลายประการ เช่น ประชาชนอาจจะยังไม่ทราบว่า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

ตำบลสามารถให้บริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียได้ อาจขาดแคลนชุดตรวจมาลาเรียชนิดเร็ว หรืออาจมีการคัดกรองผู้มีอาการที่จะตรวจมาลาเรียได้ดีกว่า เนื่องจากมีข้อมูลสนับสนุนว่ามีอัตราการตรวจพบเชื้อมาลาเรีย ร้อยละ 1.57 ซึ่งใกล้เคียงกับอัตราการตรวจพบเชื้อมาลาเรียของมาลาเรียคลินิกชุมชน (ร้อยละ 1.96) และ โรงพยาบาล (ร้อยละ 1.59) ในขณะที่มาลาเรียคลินิกแม้ว่าจะมีข้อมูลแสดงให้เห็นว่ามีการตรวจมาลาเรียเชิงรับมาก แต่มีอัตราการตรวจพบเชื้อมาลาเรียเพียงร้อยละ 0.11 ดังนั้น สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จึงควรกำกับ ติดตาม และกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดำเนินการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังควรเร่งรัดเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้รับทราบถึงศักยภาพในการตรวจมาลาเรียของหน่วยบริการแห่งนี้ เพื่อให้ไปรับบริการตรวจมาลาเรียเพิ่มขึ้น

2. จากข้อมูลต้นทุนรวมการให้บริการต่อผู้รับบริการตรวจมาลาเรีย พบว่าต้นทุนรวมของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีค่าเท่ากับ 218.04 บาทต่อราย มากกว่ามาลาเรียคลินิกชุมชน ที่มีค่าเท่ากับ 174.00 บาทต่อราย และมาลาเรียคลินิก เท่ากับ 72.79 บาทต่อราย ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ต้นทุนที่สูงกว่านั้น เกิดจากการจ่ายค่าตอบแทนในการตรวจมาลาเรียรายเดือนๆ ละ 1,000 บาท แม้ว่าจะมีการบริการตรวจมาลาเรียมากหรือน้อยก็จะได้รับเท่ากัน ซึ่งสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ในฐานะหน่วยงานที่กำกับ ดูแล ด้านนโยบาย อาจจะพิจารณาปรับลดต้นทุนในส่วนนี้ลงได้ โดยการปรับหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าตอบแทนดังกล่าว ตามผลการปฏิบัติงานตรวจวินิจฉัยมาลาเรีย

3. จากการศึกษา พบว่าข้อมูลต้นทุนรวมของการมารับบริการตรวจมาลาเรีย มีต้นทุนรวมเฉลี่ย เท่ากับ 351.98 บาทต่อราย ส่วนใหญ่ร้อยละ 86 เป็นต้นทุนทางตรง โดยกลุ่มต่างชาติจรมีต้นทุนรวมเฉลี่ย 1,396.01 บาทต่อราย สูงกว่ากลุ่มต่างชาติจรมี 3 เท่า และสูงกว่ากลุ่มคนไทย 7 เท่า โดยค่าใช้จ่ายที่สูงส่วนใหญ่มาจากค่าพาหนะในการเดินทางมารับบริการ ดังนั้น เพื่อลดต้นทุนของผู้รับบริการกลุ่มต่างชาติจรมี ป้องกันการแพร่เชื้อมาลาเรียมาสู่คนไทยในพื้นที่ เครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอ จึงควรเพิ่มศักยภาพในการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียให้แก่หน่วยบริการสุขภาพปทุมภูมิให้ครอบคลุมพื้นที่ช่องทางเข้าออกตามแนวชายแดนให้มากที่สุด

นอกจากนี้ จากการศึกษา ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไปรับบริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีต้นทุนรวมเฉลี่ย น้อยที่สุด 129.98 บาทต่อราย และเมื่อนำข้อมูลต้นทุนของการให้บริการพิจารณาประกอบ พบว่า ต้นทุนรวมของการบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยังมีค่าน้อยที่สุด เท่ากับ 348.02 บาทต่อราย ดังนั้น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอ จึงควรส่งเสริมและสนับสนุน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการให้บริการผู้ป่วยมาลาเรียเชิงรับอย่างจริงจัง เพื่อลดต้นทุนของผู้รับบริการและต้นทุนของสังคม

4. การเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทของหน่วยบริการ แม้ว่าภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน แต่ยังมีประเด็นที่ยังต้องปรับปรุงแก้ไข คือ 1) ในด้าน

ความเพียงพอของบริการที่มีอยู่ มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด 2.5 คะแนน ดังนั้น เครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอจึงควรพิจารณาเพิ่มศักยภาพในการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียแก่หน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิอื่นๆ ที่เหลือตามความเหมาะสม 2) การเข้าถึงบริการในมาลาเรียคลินิกชุมชน ยังอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จึงควรนิเทศ กำกับ ติดตาม พร้อมให้คำแนะนำปรึกษาในการปรับปรุง แก้ไข การปฏิบัติงานของพนักงานมาลาเรียคลินิกชุมชนอย่างใกล้ชิด

5) การเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสัญชาติ ซึ่งกลุ่มต่างชาตินั้น มีระดับการเข้าถึงบริการในภาพรวมในระดับปานกลาง โดยเฉพาะในด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งบริการและด้านการยอมรับผู้ให้บริการมีเข้าถึงบริการในระดับน้อย ซึ่งอาจเกิดจากพฤติกรรมทำให้บริการของผู้ให้บริการ ดังนั้นศูนย์ควบคุมโรคติดต่อฯ โดยแมลงและเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอ จึงควรร่วมกันสนับสนุน กำกับ ติดตาม การดำเนินงานตรวจวินิจฉัยมาลาเรียในมาลาเรียคลินิก มาลาเรียคลินิกชุมชน และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อยกระดับการเข้าถึงบริการของกลุ่มต่างชาตินั้น

6. จากข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม ที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 46-60 ปี ไม่ได้เรียนมากถึงร้อยละ 40.1 ประกอบอาชีพเกษตรกร มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน เมื่อผู้รับบริการมีอาการไข้ หรือไม่สบาย จะไปรับบริการที่หมอแผนโบราณเป็นลำดับแรกมากถึงร้อยละ 10 ดังนั้น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อฯ โดยแมลงและเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอ จึงควรให้ผู้เกี่ยวข้องทางด้านสุขศึกษาประชาสัมพันธ์ พิจารณาปรับปรุงกระบวนการ เนื้อหา สื่อความรู้เรื่องโรคไข้มาลาเรีย ตลอดจนช่องทางในการเผยแพร่ที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษาต้นทุนและการเข้าถึงบริการตรวจวินิจฉัยมาลาเรียในหน่วยบริการระดับปฐมภูมิในครั้งนี้ ต้นทุนของของผู้ให้บริการ ศึกษาเฉพาะต้นทุนทางตรงที่เป็นต้นทุนค่าแรงและต้นทุนค่าวัสดุ ส่วนต้นทุนผู้รับบริการ ศึกษาทั้งต้นทุนชัดเจนและต้นทุนแอบแฝง ในการศึกษาครั้งต่อไป จึงควรศึกษาให้ครอบคลุมทั้งต้นทุนทางตรงอื่นๆ ทั้งหมดและต้นทุนทางอ้อมของผู้ให้บริการ นอกจากนี้ ควรศึกษาให้ครอบคลุมถึงต้นทุนของผู้รับบริการ และต้นทุนของสังคมอื่นๆ ที่ไม่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อให้สามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน และประกอบการตัดสินใจดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น